

PAPER

BO‘LAJAK FOLKLOR IJROCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

To‘rayeva Maftuna Gulomjonovna ^{1,*}

¹O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti “Folklor va etnografiya” kafedrası o‘qituvchisi, mustaqil izlanuvchi

* to‘rayeva@gmail.com

Abstract

Mazkur maqolada bo‘lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasining nazariy–pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Unda folklor ijrochilarini tayyorlash jarayonida kasbiy bilim, amaliy ko‘nikma, ijrochilik mahorati, sahna madaniyati, milliy qadriyatlarga hurmat va ijodiy yondashuvni rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda innovatsion yondashuvlardan foydalanishning ahamiyati ochib beriladi. Maqolada bo‘lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali usul va vositalar, ularning mazmuni hamda amaliy natijalari haqida fikr yuritiladi.

Key words: bo‘lajak folklor ijrochisi, kasbiy kompetentlik, folklor san’ati, ijrochilik mahorati, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, milliy qadriyatlar, ijodiy yondashuv, sahna madaniyati, kasbiy tayyorgarlik

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida milliy madaniyat va san’atni asrab–avaylash, uni yosh avlod ongiga chuqur singdirish, ayniqsa, folklor san’atining noyob namunalarini ta’lim tizimi orqali uzviy rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Folklor xalqning tarixiy xotirasi, ma’naviy dunyosi, estetik qarashlari va hayot falsafasining badiiy ifodasi sifatida alohida qadriyatga ega. Shu

bois bo‘lajak folklor ijrochilarini nafaqat ijro etish malakasi bilan, balki ularning kasbiy kompetentligini kompleks shakllantirish orqali tayyorlash zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biridir.

Folklor ijrochisining kasbiy tayyorgarligi oddiy ijrochilik mahorati bilan cheklanmaydi. U milliy musiqiy tafakkur, an’anaviy ijro uslublari, badiiy talqin, sahnaviy madaniyat, kommunikativ ko‘nikmalar, tinglovchi bilan estetik muloqot

Compiled on: May 3, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Education* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](#).

oʻrnatish, repertuar tanlash, ijodiy yondashuv va kasbiy masʼuliyat kabi qator komponentlarni oʻz ichiga oladi. Bunday murakkab tuzilma esa maxsus ishlab chiqilgan pedagogik texnologiya asosida amalga oshirilgandagina samarali natija beradi.[1;34]

Bugungi kunda oliy taʼlim muassasalarida folklor yoʻnalishi boʻyicha tahsil olayotgan talabalarda nazariy tayyorgarlik bilan amaliy ijro tajribasi, sahna psixologiyasi bilan badiiy-estetik tafakkur, milliy ijro maktabi bilan zamonaviy taqdimot madaniyatini uygʻunlashtirish talabi kuchayib bormoqda. Shu jihatdan boʻlajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasini ilmiy asoslash va amaliyotga joriy etish zarurati vujudga kelmoqda.[2;112]

Mazkur maqolaning maqsadi boʻlajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasining nazariy asoslarini ochib berish, uning tarkibiy tuzilmasini tavsiflash va taʼlim jarayonida qoʻllashning samarali yoʻllarini asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR

Mazkur tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy-pedagogik yondashuv, kuzatish, suhbat, ijodiy topshiriqlarni tahlil qilish, oʻquv mashgʻulotlari natijalarini umumlashtirish kabi metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga yoʻnaltirilgan taʼlim, shaxsga yoʻnaltirilgan pedagogika hamda milliy madaniy merosni uzatish tamoyillari tashkil etdi.

Nazariy tahlil bosqichida folklor, kasbiy kompetentlik, badiiy taʼlim, ijrochilik mahorati va pedagogik texnologiyaga oid ilmiy qarashlar oʻrganildi. Shuningdek, folklor ijrochilarini tayyorlash jarayonining oʻziga xos xususiyatlari, amaliyotda uchraydigan muammolar va ularni hal etish mexanizmlari tahlil qilindi.

Tadqiqotda boʻlajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi quyidagi mezonlar asosida oʻrganildi[3;87]:

Shuningdek, shakllantirish texnologiyasi uch bosqichda koʻrib chiqildi: tayyorlov bosqichi, amaliy shakllantirish bosqichi va takomillashtirish bosqichi.

•**motivatsion mezon** — talabani folklor sanʼatiga qiziqishi, kasbga sadoqati, milliy merosga hurmati;

•**kognitiv mezon** — nazariy bilimlar, folklor janrlari, ijro uslublari, anʼanaviy repertuar haqidagi tasavvurlar;

•**amaliy-faoliyat mezon** — ovoz, ritm, talaffuz, sahna harakati, jamoa bilan ishlash, ijro madaniyati;

•**ijodiy mezon** — mustaqil talqin, obraz yaratish, repertuar bilan ishlash, improvizatsion yondashuv;

•**refleksiv mezon** — oʻz faoliyatini tahlil qilish, xatolarni koʻra bilish, kasbiy oʻsishga intilish.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida boʻlajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi koʻp komponentli, tizimli va uzluksiz pedagogik jarayon ekanligi aniqlandi. Mazkur texnologiya quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat ekanligi asoslandi[4;128]:

1. Maqsadli komponent

Bu komponent boʻlajak folklor ijrochisini nafaqat ijrochi, balki milliy madaniyat targʻibotchisi, badiiy tafakkur egasi va pedagogik jihatdan shakllangan mutaxassis sifatida tayyorlashni koʻzda tutadi. Maqsadli komponentda oʻquv jarayonining umumiy yoʻnalishi, kutilayotgan natijalar va kasbiy fazilatlar aniqlanadi.

2. Mazmuniy komponent

Mazmuniy komponent folklor sanʼati tarixi, janrlari, repertuar xususiyatlari, mahalliy ijro maktablari, sahna madaniyati, badiiy talqin, vokal yoki cholgʻu imkoniyatlari, ansambl ijrochiligi va milliy anʼanalarni oʻz ichiga oladi. Bu komponentning muhim jihati shundaki, unda nazariy bilim va amaliy faoliyat bir-birini toʻldirib boradi.

3. Jarayonli komponent Jarayonli komponent taʼlim shakllari, metodlari va vositalari bilan bogʻliq boʻlib, unda interfaol usullar, mahorat darslari, sahnaviy mashqlar, tinglash va tahlil qilish, repertuar ustida ishlash, jamoaviy ijro, ijodiy topshiriqlar, taqdimot va refleksiya jarayonlari muhim oʻrin tutadi. Ayniqsa, ustoz-shogird anʼanasi bilan zamonaviy taʼlim texnologiyalarini uygʻunlashtirish mazkur jarayonning samaradorligini oshiradi.

4. Natijaviy komponent Natijaviy komponentda talabani kasbiy kompetentligi shakllanganlik darajasi aniqlanadi. Bunda uning bilim, koʻnikma, malaka, ijodiy yondashuv, sahna madaniyati, oʻz-

o'zini rivojlantirish qobiliyati va kasbiy mustaqilligi baholanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, bo'lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirishda quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim ahamiyatga ega[5;321]:

milliy va mintaqaviy folklor namunalaridan tizimli foydalanish;

nazariya va amaliyotni integratsiya qilish;

ta'limda interfaol va ijodiy metodlarni qo'llash;

sahnaviy tajribani muntazam tashkil etish;

ustoz-shogird an'anasiga tayangan amaliy mashg'ulotlar;

talabani individual qobiliyati va ijro uslubini hisobga olish;

refleksiya va o'z-o'zini baholash mexanizmlarini yo'lga qo'yish.

Shuningdek, texnologiyani qo'llash jarayonida talabalarining kasbiy o'sishida quyidagi o'zgarishlar kuzatildi: folklor asarlarini mazmunan chuqurroq anglash, ijro davomida emotsional ifodaning kuchayishi, sahnada o'zini erkin tutish, milliy ohang va uslubiy belgilarni to'g'ri aks ettirish, jamoa bilan uyg'un ishlash va tinglovchi bilan estetik aloqa o'rnatish qobiliyatining rivojlanishi.

MUHOKAMA

Bo'lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish masalasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bu jarayon oddiy bilim berish bilan cheklanmaydi. U talabani shaxsiy, badiiy, kasbiy va ijtimoiy sifatlarini uyg'un rivojlantirishga qaratilgan murakkab pedagogik tizim hisoblanadi. Shu sababli folklor ijrochilarini tayyorlashda faqat an'anaviy dars shakllari yetarli emas; bunda faoliyatga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va ijodiy yondashuvlar asosidagi texnologiya zarur.[6;112]

Kasbiy kompetentlikni shakllantirish texnologiyasining afzalligi shundaki, u ta'lim jarayonining barcha bo'g'inlarini yagona maqsad atrofida birlashtiradi. Ya'ni, o'quv material, metod, mashg'ulot shakli, baholash mezon va natija o'zaro uyg'un holda tashkil etiladi. Bu esa bo'lajak folklor ijrochisining bilimini alohida, amaliyotini alohida emas, balki yagona kasbiy faoliyat doirasida rivojlantirish imkonini beradi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, folklor ijrochilarini tayyorlashda eng ko'p uchraydigan

muammolardan biri nazariy bilim bilan amaliy ijro o'rtasidagi uzilishdir. Ba'zi hollarda talabalar folklor janrlarini, ularning tarixiy manbalarini va uslubiy belgilari haqida yetarli tasavvurga ega bo'lsa-da, bu bilimlarini sahnaviy ijroga to'laqonli ko'chira olmaydi. Yoki aksincha, ayrim talabalar ijroda faol bo'lsalar-da, ijro etayotgan namunalarining tarixiy-estetik asoslarini chuqur anglab yetmaydi. Shuning uchun mazkur texnologiya aynan nazariya va amaliyotni integratsiyalash orqali bu kamchilikni bartaraf etishga xizmat qiladi.[7;67]

Yana bir muhim jihat shundaki, folklor san'ati individual mahorat bilan bir qatorda jamoaviy uyg'unlikni ham talab etadi. Ansambl, guruh yoki sahna ko'rinishlarida ishtirok etayotgan ijrochi faqat o'z partiyasini emas, umumiy badiiy kompozitsiyani his eta olishi kerak. Shu bois kasbiy kompetentlik tarkibiga kommunikativlik, hamkorlik, tinglash madaniyati va sahnaviy mas'uliyat kabi sifatlar ham kiradi.

Mazkur texnologiyaning samaradorligi, ayniqsa, quyidagi holatlarda yaqqol namoyon bo'ladi: birinchidan, mashg'ulotlar real ijro muhiti bilan boyitilganda; ikkinchidan, har bir talabaga individual yondashuv qo'llanilganda; uchinchidan, baholash jarayonida yakuniy natija bilan birga ijodiy o'sish dinamikasi ham inobatga olinganda; to'rtinchidan, folklor namunalarini o'rganishda hududiy va uslubiy rang-baranglikka e'tibor qaratilganda.[8;120] Shunday qilib, bo'lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi o'zida pedagogik maqsadlilik, milliylik, amaliylik, ijodkorlik va uzluksizlik tamoyillarini mujassam etgan ta'lim modeli sifatida baholanishi mumkin.

XULOSA

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi: Birinchidan, bo'lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligi ko'p qirrali tuzilma bo'lib, unga nazariy bilim, amaliy ko'nikma, ijrochilik mahorati, sahna madaniyati, ijodiy tafakkur, milliy qadriyatlarga sodiqlik va refleksiv qobiliyat kiradi.

Ikkinchidan, ushbu kompetentlikni shakllantirish texnologiyasi maqsadli, mazmuniy, jarayonli va natijaviy komponentlar birligida tashkil etilganda samarali bo'ladi. Bunda pedagogik jarayonning har bir bo'g'ini talabani kasbiy rivojlanishiga xizmat qilishi lozim.

Uchinchidan, interfaol metodlar, mahorat darslari, ustoz-shogird an'anasi, ijodiy topshiriqlar, sahnaviy mashqlar va refleksiv tahlil bo'lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda eng samarali vositalar sifatida namoyon bo'ladi.

To'rtinchidan, folklor ijrochilarini tayyorlashda milliy madaniy merosga tayanish, hududiy ijro maktablarini o'rganish va ularni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim sifatini sezilarli oshiradi. Beshinchidan, bo'lajak folklor ijrochilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasini amaliyotga joriy etish natijasida talabalarning kasbiy mustaqilligi, sahnaviy ishonchi, badiiy-estetik didi va ijodiy faolligi rivojlanadi.

Shu bois mazkur texnologiyani oliy ta'lim muassasalarining san'at va madaniyat yo'nalishlarida, xususan, folklor ijrochiligi bilan bog'liq fanlar mazmuniga tizimli ravishda joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Amaliy tavsiyalar

1. Folklor yo'nalishidagi darslarda nazariy va amaliy mashg'ulotlar o'zaro uzviy bog'langan holda tashkil etilishi zarur.

2. Har bir talabaga individual ijro xususiyatidan kelib chiqib repertuar tavsiya etilishi lozim.

3. Mashg'ulotlarga xalq ijodkorlari, ustoz san'atkorlar va amaliyotchi mutaxassislarni jalb etish maqsadga muvofiq.

4. Baholashda faqat yakuniy ijro emas, balki o'sish dinamikasi, ijodiy yondashuv va sahna madaniyati ham inobatga olinishi kerak.

5. O'quv jarayonida audio, video, jonli ijro namunalari va sahnaviy tahlil usullaridan keng foydalanish tavsiya etiladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. PF-5847-son, 2019-yil 8-oktyabr.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. PF-60-son, 2022-yil 28-yanvar.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. PQ-112-son, 2022-yil 2-fevral.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. 2023. № 2. С. 58–64.
6. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении: научно-методическое пособие. Москва: Эйдос, 2021.
7. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. 2023. № 5.
8. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. Москва: Логос, 2019. 272 с.
9. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования: учебник для вузов. Москва: Юрайт, 2026. 395 с.
10. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия.
11. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учебник для студентов педагогических вузов. Москва: Владос.
12. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика.
13. Abdullayev R. O'zbek xalq musiqa ijrochiligi tarixi va nazariyasi. Toshkent: O'qituvchi.
14. Rajabov I. O'zbek musiqasi tarixi. Toshkent: O'qituvchi. 2022. 189-b.
15. O'zbek folklor san'ati va an'anaviy ijrochilikka oid o'quv-uslubiy majmualar, darslik va qo'llanmalar. Toshkent: Respublika ta'lim markazi nashrlari.